

MATERIALI STARIH MOJSTROV

NARAVNE SMOLE, VOSKI IN OLJA ZA ZAŠČITO IN NEGO LESA

SMOLE (šelak, damar, kopal, derivati kolofonije)

OLJA (laneno, tungovo/kitajsko lesno, orehovo, žafranovo, ricinusovo)

VOSKI (čebelji, palmin/karnauba)

Naravni materiali v teh letih doživljajo pravo renesanso na različnih področjih uporabe. Med njimi je verjetno najpomembnejša prav zaščita in nega lesa. Danes se bomo omejili predvsem na šelak.

1.1 Šelak – zgodovina in pridobivanje

Z razvojem novih trgovskih prekomorskih trgovskih poti z dalnjim vzhodom se je v 17. stoletju v Evropi pojavil tudi šelak.

Gre za smolo živalskega porekla, ki jo izločajo ščitaste uši (*Kerria Lacca*, *Collus Lacca*, *Tacharrdia Lacca Kerr* in še nekatere druge *Tacharrdia* uši), ki se prehranjujejo s smolo različnih drevesnih vrst kot so *Croton lacciferum*, *Euphorbiacea*, *Ficus religiosa*, *Artocapea* in nekaj vrst *Butea*, predvsem v vzhodni Indiji, Sri Lanki in Antilih.

Surovi šelak se nabira na drevesnih vejah kot 3-8 mm debela skorja, v kateri se nahajajo številne samice ščitaste uši.

Domačini ga zbirajo, drobijo in izpirajo z vodo. Tako odstranjujejo lesovino, sladkorje, v vodi topne soli in rdeče barvilo *lac dye*.

Šelak nato segrevajo, filtrirajo skozi tkanino in tako dobljeno raztaljeno maso ročno raztegujejo podobno kot testo v čimtanjši plasti.

Ko se shladi, ga ročno ali strojno drobijo v lističe različnih velikosti ali meljejo v prah.

1.2 Vrste šelaka

Filtrirani in mleti šelak vsebuje do 5% voska. Glede na vrsto drevja in njegovo geografsko lego se šelak razlikuje po barvi. Najznačilnejši predstavniki so:

- lemon (rumenkaste barve)
- orange (oranžno rjave barve)
- rubin (rdečkasto rjave barve)

Za politure s posebno visokim sijajem se uporablja

- razbarvani šelak brez voska (v tankih sloji skoraj brezbarven oz rahlo rumenkast)

1.3 Priprava šelaka

Za pripravo politure šelak raztopimo v etanolu oz. kombinaciji alkoholov (n.pr. Topilo za šelak – Samson Kamnik d.o.o.).

Za najkvalitetnejše politure se šelakovi raztopini dodajajo tudi različne druge naravne smole kot na primer *mastiks* (smola *Pistacie lenticus* iz Kiosa-Grčija), *kopal* (fosilna smola iz Zaira ali smola iz živih dreves *Trachylobium*, *Hymenaea courbaril* iz Zanzibarja, Mozambika, Avstralije).

Običajna koncentracija šelaka v topilu je 12-20 %. Raztopino pustimo stati preko noči, nato jo prefiltriramo. Tako pripravljeno polituro lahko hranimo le nekaj mesecev, ker se zaradi hidrolize časi sušenja politure podaljšujejo.

2. Politiranje

Izdelava kvalitetne politure zahteva kar nekaj spretnosti in izkušenj.

Postopek lahko strnemo v naslednje faze:

A/ Grundiranje -vtiranje razredčene politure

B/ Polnjenje por

C/ Pokrivno politiranje

D/ Glajenje: - izpolitiranje
- prepolitiranje

Površino pred politiranjem obrusimo z brusnim papirjem 600 ali 800 oz jekleno volno 000.

Za politiranje najvažnejše orodje je culo. Naredimo jo iz vate ali volne, ki jo zavijemo v krpo iz lanenega platna. Za grundiranje in polnjenje por uporabimo grobo laneno platno, za pokrivno politiranje in glajenje pa finejše. Cule hranimo v dobro zaprti stekleni posodi.

Grundiranje:

Culo namočimo v močno razredčeno polituro, ki jo nalijemo v plitvo posodo in jo z vzdolžnimi in prečnimi gibi vtremo v površino lesa. Pustimo, da se temeljito posuši preko noči.

Polnjenje por:

Lahko uporabimo culo, s katero smo grundirali. Zdaj uporabimo nerazredčeno polituro, pod culo pa nanesimo oz. dodamo mleti plovec. Plovec je kamenina vulkanskega izvora, z mikroporozno strukturo in se uporablja kot blago abrazivno sredstvo.

Lesna moka, ki se tvori pri brušenju, plovčev prah in raztopljeni šelak tvorijo polnilno zmes, ki jo moramo s culo vtreti v lesne pore.

Pazimo, da ne dodamo preveč plovca, ker sicer postanejo pore sive barve.

Sušimo vsaj 1 uro.

Površino nato obrusimo s finim brusilnim papirjem.

Pokrivno politiranje:

Oblikujemo trdno culo, namakamo jo v nerazredčeno polituro in z vzdolžnimi in prečnimi nanosi, najprej z močnejšim, kasneje pa z vse šibkejšim pritiskom. Culo 1 do 2-krat zamenjamo. Pazimo, da s culo ne vlečemo po še mokri površini oz. da ne trgamo že nastalega politurnega filma. Pri tem si pomagamo z nekaj kapljami polirnega olja, s katerim s spodnje strani ovlažimo polirno culo. Če se prične spodnja stran cule lesketati, je to znak, da je platno zamašeno. Tako platno moramo oprati z alkoholom. Z zadnjo culo moramo polirati dokler ta ni popolnoma suha. S tem spravimo na površino ostanke polirnega olja. Sušimo vsaj 2-3 ure.

Ponovno rahlo obrusimo s finim brusilnim papirjem 600-800 ali plovčevo moko.

Glajenje-izpolitiranje:

Uporabimo culo s fino laneno krpo v kombinaciji s šelakovo polituro z nekaj kapljicami polirnega olja. S polirno culo delamo hitre, krožne gibe.

Pustimo, da se posuši preko noči. Nato obrusimo samo še pomanjkljivo oz. slabše obdelana mesta s plovčevo moko.

Pustimo, da se po možnosti suši 2-3 dni.

Glajenje-prepolitiranje:

Pripravimo svežo culo z najfinejšim lanenim platnom. Uporabimo močno razredčeno polituro in nekaj kapljic polirnega olja in poliramo rahlimi, krožnimi gibi. Nazadnje dodajamo samo še alkohol, tako da “izvlečemo” zadnje ostanke polirnega olja. Pri tem večkrat zamenjamo laneno krpo, tako da ostanki olja ponovno ne zamegli površine.

Politura je suha po najmanj 60 urah.

Čeprav je šelakova politura pravilno izvedena, je površina relativna občutljiva na vodo, vročino in topila.

Kljub temu ima šelakova politura poseben estetski učinek in še vedno predstavlja visoko stopnjo mojsterstva obdelave lesenih površin.

Prihodnjič: olja in voski